

ERDÉLYI MOZAIK

KÖZELMÚLTBAN öt hetet töltöttem Erdélyben s ezalatt bejártam Erdély legtöbb részét. Megfordultam a szász földön, végigmentem a székely vármegyéken s jártam a Kalotaszegen is. Itt is, ott is láttam valamit, ami megkapott s ami talán érdekli azt is, aki sohasem járt Erdélyben. Ezekről a benyomásokról, tapasztalatokról próbálok számot adni, amennyire lehet, főleg abból a szempontból, hogy mit láttam az erdélyi magyarság kulturális és szociális életéből. Bevallom, hogy nem egyszer a rég nem látott tájak nagyszerűsége jobban lekötött, mint a kulturális vagy szociális látnivalók, de amit azokból mégis megláttam, talán elegendő és alkalmas arra, hogy valamelyes bepillantást nyerjünk a magyarság ottani szellemi és társadalmi életébe. Annál indokoltabb egy ilyen betekintés, mert lapjaink bizony nagyon ritkán méltatják figyelemre a megszállott területi magyarság szellemi életének jelenségeit, kultúrünnepeit, megmozdulásait. Még ritkább jelenség az, hogy valaki innen oda is téved egy-egy ilyen eseményhez és a saját szemeivel szerez közvetlen benyomásokat. Augusztus vége az erdélyi magyar tudományos élet legnagyobb évi eseményének, az Erdélyi Múzeum Egyesület vándorgyűlésének volt a tanúja s a magyarországi újságokban erről az egész erdélyi magyar tudományosságot megmozgató eseményről úgyszólván szó sem esett. Ilyen méretű közöny és hírszolgáltatási hiányosság mellett tehát jogosult, ha a véletlen szemlélő hétköznapi megfigyeléseit lerögzítem a magyar olvasóközönség számára.

ELSŐ UTAM az idei nyáron Kalotaszegre vezetett. Az összeomlás előtt jártam utoljára ezen a vidéken s akkori élményeimet Koós Károly nemrég megjelent „Kalotaszeg“ című könyve elevenítette fel annyira bennem, hogy kikiváncoltam Kőrösfőre a kalotaszegi magyarok közé. A kőrösfői magyarság Kalotaszeg legtöbbet utazó népe. Ok járnak a világot az ismert, sajnos, egyre jobban eliparosodott s így eredeti zamatából igen sokat veszített fafaragásokkal. Nem egyszer évekre külföldön telepednek meg s ott készítik el faragványaikát. De a család mindig itthon marad és a picinyke földön küzdve s a hímzés fölé görnyedve vívja mindennapi harcát a megélhetésért. A kőrösfői magyar jellemző példája a földjéhez szívósan ragaszkodó, de a szükség kényszerítő erejénél fogva kereskedővé és vándoriparossá alakult életrevaló magyarnak. Ebben édestestvére a székelynek.

Vasárnap délelőtt mentem ki, hogy ünneplő díszben lássam a templomba felvonulókat. Gyönyörű látvány ez. Adyt a templomba

vonulók pompás képe ragadta meg annyira, hogy megírta gyönyörű versét: „A Kalota mellett“. A látvány mit sem változott az alatt a másfél évtized alatt, míg nem jártam erre. Az egész kép a régi kalotaszegi kép. Csendőrség nincs a faluban, minek egyenruhája ebbe a pompába idegen színt hozna, s egyetlen román él a községben: a jegyző.

Templomozás után elbeszélgettem a néppel. Szívós küzdelem és páratlan életakarás képe rajzolódott ki a szavakból. Bizony a föld kevés. Alig egy hold jut egy lélekre. Ezért nem terjeszkedik a falu sem. Inkább az udvart szorítják szőkébbre az új családoknak emelt új házakkal. A falu legnagyobb része a háziiparból él, s vannak férfiak, akik faragásaikkal Franciaországba is elvetődnek. A nemzetiségi kérdést nem ismerik, csorbítatlan magyarok, mint azelőtt is voltak. Beszélik, hogy az egyik kalotaszegi faluban, amely vegyes lakosságú, a magyarok beveszik a románokat a magyarországi karácsonyfa-szállításba, viszont a románok most a falu magyarságát protezsálták be a nagy útépítő munkába. A nagypolitika gyűlölködésének hulláma nem öntötte el Kalotaszeget.

Különben nagy kultúresemény helye Kalotaszeg. A református egyház felajánlott Bánfihunyadon néhány szobát egy létesítendő Kalotaszegi Múzeum céljaira. A felajánlás nyomán megindult a lelkes gyűjtő munka. Koós Károly, Kalotaszeg legnagyobb szerelmese, vette kezébe a gyűjtő munkát s mellette a legifjabb generációt képviselő Albrecht Dezső és a református papok segédkeznek. Faluról-falura járnak s házról-házra menve szedik össze a szebbnél-szebb háziipari cikkeket, használati tárgyakat, művelődéstörténeti tárgyi emlékeket. Láttam az összegyűjtött anyag egy részét. Érdekesen nyilvánul meg minden egyes használati tárgyon, még a vaseszközökön, sarlón, áson is a kalotaszegi nép játékos díszítő kedve. Még érdekesebb megfigyelni azokat a sajátságokat, amelyek az egyes községek ízlését eldifferenciálják egymástól. Mindennél nagyobb öröm volt azonban nézni, hogy a legkedvesebb tárgyaiktól is mily szívesen válnak meg az emberek a múzeum kedvéért s csak a legritkább s legrégebb családi daraboknál kötik ki, hogy az átengedés csak ideiglenes.

A múzeum gondolata a legutolsó percben született, mert élelmes idegenek már nagyon kifosztották régi tárgyaiból Kalotaszeget. A múzeum igazán az utolsó darabokat, de egyben a legbecsesebbeket is gyűjti össze. Nagy a jelentősége az ilyen helyi jellegű múzeumnak, mert bizonyos vonatkozásban oly teljességre tehet szert, aminőt nagygyűjtőkörű múzeumok sohasem érhetnek el. Nagy népnevelő jelentősége is van az ilyen helyi múzeumoknak, mert alkalmas maguk szolgálnak ahhoz, hogy körülöttük népművelési góc alakuljon ki, mint azt nagyon jól megfigyelhettem az idén nyáron a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum esetében.

Kalotaszeg magyarságának kulturális ügyeit most kezdi kézbe venni a magyar intelligencia. Ennek első jele a most, októberben megnyíló múzeum is, amely egy filléryi külső segítség nélkül, igazán a köz lelkesedése és áldozatkészségével jött létre.

A kalotaszegi példa csak egy eset, de nem az egyetlen.

A DÉSI MAGYAR INTELLIGENS FIATALSÁG már évekkel ezelőtt megcsinálta a maga kis kulturális körét, amit „kis akadémiának“ nevez, melynek keretén belül nemcsak közérdekű kérdések megvitatásával foglalkozik, hanem sorra járja a megye magyar községeit is s baráti szeretettel közeledik annak lakossága felé. Ez a falulátogatás nem maradt széplelkek meddő igyekvése, mint az a legtöbb esetben történni szokott. A falu népe őszintén megszerette az őt látogató úrfiakat és kisasszonykákat s az egyik magyar községnek, a távoli Damokosfalvának ifjúsága elhatározta, hogy valamiként viszonzza a városiak szeretetteljes közeledését. Egy szép napon egy kis küldöttség bement Désre s a kisasszonykáknak „hímes“ sulykolót, az úrfiaknak pedig „hímes“ fokost vitt be ajándékba. Hímesnek nevezik a faragással díszített faholmit. Ezek a hímes sulykok és fokosok hívták fel a kis akadémisták figyelmét a soha figyelemre nem méltatott szolnokdobokai magyar népművészetre. A fellobbant érdeklődést az idén nyáron követte Désen az első magyar népművészeti kiállítás. Az anyagot a kisasszonykák és úrfiak gyűjtötték a falukon össze s hátizsákban hordták be Désre. A mindig aggodalmaskodó öregek előre féltek a bekövetkezendő kudarctól, amely azonban elmaradt. A kiállításnak nagy és őszinte sikere volt. A megye magyar intelligenciája csodálkozással fedezte fel a falu népének művészi készségét, viseletének ősi voltát, a nép viszont megismerte, hogy milyen értékek őriző je ő. Az ilyen egymásratalálásnál egyaránt nyer a város és a falu népe is.

A népművészeti értékek és a háziipar jelentőségének felismerése nem szórványjelenség Erdélyben. Hisz már a tavaszi budapesti árumintavásárokon is gyönyörködni szoktunk az erdélyi magyar nép szívet-lelket gyönyörködtető népi munkájában, háziiparának termékeiben. Különösen nagy bizonyosága volt a háziipar és a népi művészet föllendülésének a sepsiszentgyörgyi mezőgazdasági s ipari kiállítás, mely augusztus vége felé zajlott le s amely ezrivel mozgatta meg a három székely vármegye közönségét. Ennek a kiállításnak a gerince a népművészeti és háziipari rész volt, amely majdnem két teljes emeletét foglalta le a híres Mikó-kollégiumnak. Képviselve volt ezen a gazdag seregszemplén Erdély egész magyarságának háziipara Kalotaszeg vidékétől le egész Háromszékig. A népi munka adminisztrálói között a társadalom színe-javát fel lehetett fedezni, hisz ott adminisztrálta az egyik vidék kiállítását Bethlen Mária grófnő s az egyik Háromszék-vidéki házi- és népipari teremben maga Mikes grófné és leánya képviselte az eladókat.

A székely háziipar, különösen a székely szöttes valóban renaissance-át éli. Öröm volt nézni, hogy a vásár ezrekre menő tömegében a háromszéki és a csíki úriasszonyok és kisasszonykák is székely szöttes népviseletben jártak-keltek oly természetességgel, mintha mozgalmuk nem egyéves, hanem évszázados szokás lenne.

A kiállítással kapcsolatban különben szabadtéri előadás is volt, amelyen a legszerényebb becslések szerint is legalább ötezer néző jelent meg. Ez a szabadtéri előadás is a népi értékek megbecsülésének jegyében folyt le. Nem véletlen, hogy az idén tavasszal erdélyi származású pesti színészek a fővárosban a „Cifra szöttes“ előadásával

kísérletet tettek a székely „Kék madár“ megteremtésére. Ennek a kísérletnek erdélyi előzményei vannak. Nyirfi József, a kiváló és nálunk is jól ismert székely író, járja már közel egy éve műkedvelő társulatával időnkint Erdélyt s játssza a „Julia szép leány“ című nagysikerű székely játékot. A sepsiszentgyörgyi szabadtéri előadás is ilyen „Székely kék madár“ volt. Kétszáz csíki falusi leány és legény mutatta be a csíki lakodalom szokásait, rigmusait, táncait. Majd az udvarhelyszékiek mutatták be az udvarhelyi székely fonó szokásait, végül a háromszékiek adtak elő eredeti népies jelenetet, eredeti kukoricafosztást.

Feledhetetlen este volt. A Mikó-kollégium nagy udvara nappali fényben úszott s a sok száz falusi szereplő és a több ezernyi néző közös boldog és fölemelő érzésben forrt össze. Senki sem vette észre, hogy a műsor messze belenyúlt az éjszakába s hogy a fanyar idő inkább az őszre, mint a nyárra emlékeztetett.

A Kalotaszegi Múzeum, a dési Néprajzi kiállítás és a szentgyörgyi székely napok meggyőzték arról, hogy Erdély magyarsága tisztában van azzal, hogy igazi ereje a föld népében rejlik s a város épp ezért szeretetébe fogadta a falut, a falu viszont felismerte, hogy művészete és ipara nemcsak megélhetési forrás, de nemzetiségi ereje és forrása is.

Az OLVASÓ azt hihetné ezekután, hogy Erdélyben csak vigasztaló jelenségekkel találkozhatunk. A rózsaszínű képek mellé az igazság kedvéért a sötétebb képeket is oda kell állítanunk.

A kolozsvári magyar színészek nyári társulata szeptember első napjának estéjére „Erdélyi estet“ hirdetett. Három darab került volna színre. A korán elhunyt nagytehetségű Sípos Domokosnak egyfelvonásos: „Zokog a porszem“, amely először jelenítette volna meg erdélyi magyar színpadon az iskolájából kidobott magyar tanító tragédiáját. Szentimrey Jenőnek, az Ellenzék szerkesztőjének már nagy sikerrel előadott falusi komédiája „Siratóban“ és az országszerte ismert székely írónak, Tamási Áronnak paraszt szatírája, a szintén egyfelvonásos „Népszakértők“. A színészek nagy ambícióval készültek az előadásra. A sajtó is rokonszenvvel fogadta a tervet. Vezércikkek hívták fel a közönség figyelmét az este jelentőségére. Az este eljött s a színház előtt alig néhányan találkoztunk: erdélyi írók, néhány minden kultúreseménynél megjelenő lelkes fiatal és több román előkelő funkcionárius. Csak Kolozsvár magyar színházlátogató közönsége maradt távol. Az a közönség, amely békében zsúfolt házakkal nézte végig „Balassa Menyhért árultatását“ és „Az igaz papság tükörét“! Az előadás a közönség részvétlensége miatt elmaradt. Az írók kis csapata a megjelent román előkelőségek előtt szégyenkezve ment haza. Viszont másnap este a Bolondóra című operett előadását telt ház nézte végig. Az erdélyi irodalom nem kellett Kolozsvárt, az erdélyi magyarság fővárosában.

Az erdélyi magyar színházi élet meghalt. Menthetetlenül. A közönséget elszoktatták a komoly és irodalmi súlyú daraboktól. A figyelmes szemlélők azt mondják, hogy szinte tervszerűen folyt le a lezüllesztés. A kívülről szemlélő nem mondhat ilyen éles ítéletet. De az erdélyi est szomorú kudarcra vádol valakiket vagy valamit. Vájjon azok a mélyen

megdőbönt írások, amelyek a napilapok hasábjairól másnap Spectator és Reményik Sándor avatott tollából zokogtak az erdélyi magyar közönség lelkiismeretéhez, vissza tudják-e szerezni a város magyarságát a nemzeti kultúra elveszített harcteréhez: színpadról szóló magas magyar irodalomhoz?...

ERDÉLYBEN NAGYMÉRETŰ és komoly szintű magyar irodalmi élet van. Eseményei nem egyszer áthullámzanak a trianoni határon és izgalomba hozzák a csonkaország irodalomélvező közönségét is. Azt sem lehet mondani, hogy az írók nem élnek maguk között intenzív szellemi életet. A kolozsvári Helikon-asztalnál bizony pezsgő élet van s nincs az az elkényeztetett pesti kávéházi intellektuel, aki ne érezne jól magát közöttük. Örömmel lehet hallani állandóan olyan irodalmi tervekről, amelyek meg is valósulnak. Külföldi könyvekről, amelyek Erdélybe talán hamarabb eljutottak, mint egyik-másik pesti „irodalmi kávéházba“. Mégis volt valami, ami megzavarta számomra ezeket a kedves délutáni összejöveteleket, amelyeken mint kiszakadt, de ősi erdélyit szeretettel fogadtak.

Ady Endrének van egy verssora a „svábokból jött magyarokról“. Ezt a verssort nagyon sokszor hallja visszhangozni az ember az itteni élet mindennapos küzdelmeinek türelmetlen szereplőitől. A magyar és a magyarabb magyar Don Quijote-i kérdése ez, amely még akkor is bontó, ha a legjobb akarattal építeni akarunk vele. Valahányszor átlépek a határt és az utódállamok magyarsága közé megyek, mindig azt hittem eddig, hogy ott nem ismerik ezt a kérdést. Az idén kellett belátnom, hogy tévedtem. Erdélyben is folyik a vita, hogy ki a fajszekely és ki a „magyarból jött szekely“. Kemény vita folyik erről: melyik az eredeti és melyik a betolakodott. Pedig amilyen komikus, éppoly keserű is ez a legénykedés. Mintha azzal irodalmabb lenne az az irodalom...

Még egy hasonló jelenség van, ami kesernyés szájzajt hagy maga után az emberben. A tehetségtelenek lázadása. Azé a tehetségtelenségé, amely az éretlenségé, de magát az elnyomott ifjúság szerepébe tetszelgi.

Sehol talán nagyobb szeretettel nem fordult az íróársadalom az utánpótlás felé, mint Erdélyben. Az irodalmi lapok hasábjai nyitva állnak a jelentkező és napvilágot kérő fiatalok írásai előtt s a fiatalok mégis pártot ütnek s köznevetségbe fulladó „kiadói vállalkozásokról“ álmodoznak. Zavaros és kiforratlan, programmtalan programmal lépett porondra most egy ilyen ifjúsági irodalmi pártütés: az Ady Endre Társaság. Ez még nem lenne baj, de ennek nevében egyik jelentéktelen oly minősíthetetlen hangon támadt a Brassói Lapokban a legnagyobb és legköztiszteltebb erdélyi poétára, Reményik Sándorra, hogy az egész erdélyi közvélemény felhördült rá. Dsida Jenő, aki szintén fiatal, az Erdélyi Lapokban ily szavakkal utasította vissza a támadást: „Nemcsak szemtelen, hanem bosszantó, felháborító, szomorú és gusztustalan ... Reményik Sándorról ilyesmit állítani nemcsak tudatlanság és nyegleség, nemcsak szemtelenség és hálátlanság, hanem egyenesen — becstelenség is.“

Kérem a székely székelyektől és a magyarból jött székelyektől, de a tehetségtelenség terhével megvert ifjú akarnokoktól is, szüksége van-e az erdélyi magyar közönségnek arra, hogy ilyen vitáknak legyen a tanúja? Vájjon nem lehet-e ennek a vége az, hogy a közöny a színpadról átterjed az irodalomra is. Valahogy így kezdődött a színházzal is. Igaz, hogy emberek vagyunk, de Erdélyben irodalmat csinálni több, mint emberi feladat: az magyar kötelesség. A széthúzás és visszavonás emberi kicsinyességei nem a fórumra valók.

AUGUSZTUS UTOLSÓ NAPJAIBAN ünnepnapjai voltak az erdélyi magyar tudományosságunk. Ugyanakkor, amikor az Erdélyi Gazdasági Egyesület kiállításokat tartott Sepsiszentgyörgyön, ott tartotta az imperiumváltozás óta negyedik vándorgyűlését az Erdélyi Múzeum Egyesület, néhai gróf Mikó Imre halhatatlan alkotása.

Az Erdélyi Múzeum Egyesület gyűjteményeinek jogviszonya az állammal szemben még ma is tisztázatlan, de az erdélyi magyar tudományos élet az egyesület körül jegecesedett ki. Az egyetlen komoly tudományos irodalmi fórum is az egyesület fölelevenített folyóirata, az „Erdélyi Múzeum“.

Az imperiumváltozás után az első vándorgyűlés Marosvásárhelyen volt, majd Nagyenyeden és Nagybányán. Az idén a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum hívta vendégül a vándorgyűlést. Ezek a vándorgyűlések mindig a legnagyobb eseményei az erdélyi magyar életnek. Az idén fokozta a jelentőségét az a körülmény, hogy az egyidőben tartott kiállítások révén az egész Székelyföld Szentgyörgyön volt. A vándorgyűlés valóban méltó volt ahhoz a szerephez, amit Erdély életében betölt.

A vándorgyűlés a híres erdélyi felekezeti béke jegyében indult meg. A díszközgyűlés megnyitóját az unitárius püspök mondta s az első üdvözlők a katolikus püspök megbízottja, a protestáns egyházak képviselői és a zsidó hitközség voltak.

A vándorgyűlésen ott volt az erdélyi magyar tudományosság színe-java. A legidősebb generációt a hetvennyolc éves, de elevenségével és makkegészségével fiatalnak látszó historikus, Barabás Samu és a geológus Szádeczky Gyula képviselték, a középvíjartatkból ott láttunk Kristóf Györgytől, György Lajostól, Balogh Artúrtól, Tavasz Sándortól és Tusa Gábortól kezdve mindenkit, aki szerepet tölt be az erdélyi tudományos életben. Külön öröm volt azt a páratlan agilitást látni, amit a helyi tudósok, a három intézményt is gondosan igazgató Csutak Vilmos, az utolsó háromszéki magyar alispán Török Andor, Bogáts Dénes s a többiek fejtettek ki a siker érdekében.

Megjelent a vándorgyűlés előadásain több magyarpárti képviselő s egy-két mágnás is. Volt olyan előadás, amelyet zsúfolt terem hallgatott végig s egyik délelőtt a negyedik előadásnak is jutott még mintegy nyolcvan hallgató, pedig mindhárom előző előadás több időt vett igénybe egy-egy óránál. A Székely Nemzeti Múzeum Kós Károly építette pompás palotájának ünnepi napjai voltak ezek a napok.

Az előadók mintha érezték volna, hogy szerepük túlelmedik az egyszerű eredményközlésen, oly pompás előadásokkal lepték meg a

hallgatókat, hogy mi, néhány odatévedt arrafelé nyaraló pestiek, a legnagyobb bámulattal álltunk meg az előadások magas színvonalá előtt.

Különösen érdekes volt megfigyelni, hogy az előadások közös légköre mennyire tudatos kisebbségi öntudatot árasztott. Mintha hirdetni akarta volna, hogy a tudomány nem fényűzés a kisebbségi sorsra jutott magyarság számára, hanem elsőrangú segédeszköz az élethez. György Lajos előadása a magyar nyelv tisztaságára hívta fel a hallgatók figyelmét. Balogh Artúr a nemzet és az állam viszonyát tárgyalta a magyarság szemszögéből borotvaéles megállapításokat téve. Tusa Gábor a romániai magyar egyházak és az állam magyar szempontból oly fontos kérdésének jogi vonatkozásait fejtegette. Tavaszgy Sándor a nemzeti élet és a művelődés kérdésének viszonyáról beszélt. Még Szász Ferenc természettudományi előadása a Székelyföld klimatikus viszonyairól is azt vizsgálta, hogy miként neveli a föld klimatikus adottsága örökös küzdelemre és így erőssé a székelyt. De nincs terünk felsorolni az étellel annyira érintkező előadások valamennyiét.

Ez a vándorgyűlés ismét bebizonyította, hogy a kisebbségi életben nagy és jelentős szerepe lehet a tudományos életnek s hogy azok a tudósok, akik Erdélyben maradtak, tudatában vannak ennek. Az előadásokat a pesti mértéknél sokszorosan lelkesebben látogató laikus hallgatóság pedig arról tett bizonyosságot, hogy az érte küzdő tudományt éppen úgy támogatja, mint az érte küzdő irodalmat.

A NAGY KULTÚRÜNNEPNEK azonban volt egy szomorú oldala is. Az előadók valamennyien olyanok voltak, akik már az imperiumváltás előtt eljegyezték magukat a tudománnyal. Fiatalabb évjáratú előadó nem volt. A tudományos utánpótlás teljesen hiányzott. És ez nem véletlen műve volt. Az erdélyi magyar tudományosságából hiányzik az utánpótlás. A harmincévesek nemzedéke vagy teljesen itt él Magyarországon, vagy épp egyetemi éveire esvén az imperiumváltás, oly súlyos megélhetési körülmények közé került, hogy nem engedhette meg magának a tudományos pályára való készülést luxusát. A legifjabb nemzedék, amely már otthon, a román egyetemeken végzett, még nem adta tanújelét annak, hogy az idősebb generációk nyomába akar lépni.

Az erdélyi magyar tudományosság utánpótlása súlyos kérdés. Több régi híres erdélyi magyar könyvtárban jártam. A tudományos irodalom 1914-ig, itt-ott 1918-ig megtalálható bennük, de az 1918 utáni magyar tudományos irodalom teljesen hiányzik belőlük. Nemcsak azért, mert ezeknél a könyvtáraknál hiányzik a megfelelő anyagi eszköz, hanem azért, mert a határok még mindig zárva vannak a magyar tudományos irodalom 98%-a előtt! Hogy reméljük azt, hogy a román egyetemeken tanuló, román kultúrtaíajra állított s így tulajdonképpen talajtalaná lett fiatal magyar generáció megtalálja a kapcsolatot a magyar tudományossággal, amikor nincs alkalma arra, hogy azt megismerje. Hol szerezze ezt meg a könyvektől megfosztott fiatalság?

Minden súlyunkkal arra kellene törekednünk, hogy szűnjék meg a tudományos határzár, hogy könyveink akadálytalanul juthassanak

el az utódállamok magyarságához s hogy azok fiai veszteség nélkül jöhessenek ki a magyar egyetemekre, hogy az ottan szerzett alapismerteiket itt a magyar kultúrkinccsel egészíthessék ki.

Minden nap súlyos veszteséget jelent. Ha sokat késünk, a tudomány frontján helyrehozhatatlan veszteség éri az erdélyi magyarságot. Pedig az erdélyi magyarságban változatlanul megvan a tudásszomj. Megkérdeztem a magyar iskolaügy egyik felelős irányítóját, hogy nem tartják-e veszedelmesnek azt a nagy intelligenciatermelést, amit a megmaradt erdélyi felekezeti magyar iskolák végeznek. Hisz az elmúlt félévben már ezer magyar hallgatója volt a kolozsvári román egyetemnek. Hisz ezeket a végzett magyarokat nem fogja még minimális %-ban sem felvenni az állami apparátus és a magyar társadalom nem tud eltartani ennyi szabad pályán működő intellektuel magyart. A válasz a következő volt: „Középiskoláink számának csökkentése nem jelentene megoldást, mert ezzel csak az következnek be, hogy ifjúságunk a román állami középiskolákba megy át és ott sokkal kevésbé marad meg a magyar kultúra talaján, mint a magyar felekezeti iskolákban.“ Tehát a magyar ifjúság még tanulni akar és a szülők még magasabb iskolákba küldik ma is a gyermekeiket. Azonban nem elég a magyar középiskola, elsősorban magyar könyvek kellenek. Könyvek, könyvek és könyvek. Annyi őszintén átértett sóhaját a könyv után nem hallottam egész életemben, pedig tizenharmadik éve szolgálak közkönyvtárban, mint ez alatt az öt erdélyi hét alatt.

Mint erdélyi ember, akinek széles rokonsága és ismeretsége maradt még a régi időkből, sok fiatalemberrel is összejöttem. A beszélgetést mindig úgy irányítottam, hogy olyan történeti kérdésekre tereltem a szót, főleg román főiskolán végzett tanítók és tanárok esetében, amelyek ismerete nélkül a mai magyar kisebbségi élet sem érthető meg. Az így nyert kép elszomorító volt. Tíz és egynéhány esetből mindössze három ifjúnak volt valamelyes elfogadható és előítéletmentes ismerete a magyar múlttól. A többi annyira nem ismerte nemzete és szűkebb hazája múltját, mint mi Peru vagy Chile 18-ik századbeli viszonyait nem ismerjük. A magyar középiskola a román tanterv miatt alig tud nyújtani valamit, az egyetem pedig semmit sem ad a magyar kultúrkincsből. Hiába volna meg a tudásszomj, ismét hiányzik a könyv.

Az erdélyi magyar beszéden már meg lehet figyelni a román akcentus hatását. A legfiatalabb generáció magyar kultúrkincese már nagyon hiányos. Hiába van tele ez az ifjúság jó indulattal és érdeklődéssel, nincs alkalma arra, hogy azt kielégítse.

Ezen sürgősen segíteni kell, mert amíg a felfedezett falu az egyre erősödő falusi iskolánkívüli népmívelés segítségével megmarad csorbítatlan magyarnak, addig az intelligencia már szegényebb lelkű magyar lesz önhibáján kívül, mint az apái voltak.

Annak, aki egy-egy erdélyi városba 15—16 évi távollét után látogat el, mint például az idén nyáron én őseim városába, Székelyudvarhelyre, megdöbbenve áll meg az előtt a folyamat előtt, amelyben az egykori vezető magyar intelligencia elcsúszva és elproletárosodva, átadta egy kisebb múltú és tán kisebb értékű új vezető rétegnek a helyet. A társadalmi rétegek teljesen kicserélődtek. Egyes típusok kihal-

tak. A város főutcájából egyesek a város végére szorultak. Olyanoké akik régen vagyonuk élvezetéből éltek, ma fizikai munkával tartják fenn magukat. De valami csodálatos dolog történt közben. Amíg ezeknek a családoknak a főutcán egy-két gyermekük volt, addig most a város szélén gazdag gyermekáldásban van részük. Az elszegényedett magyar középosztály ismét szapora lett, mint egykor alólról feltörő ősei voltak. A nehéz sors a magyarságnak dolgozik ezzel.

Sokat beszélünk itt kinn arról, hogy a magyar nem tud szabad pályán elhelyezkedni, mert alkalmatlan rá. Erdélyben másképp van. Az én osztálytársaim az imperiumváltáskor vagy a harctérről jöttek vissza, vagy másodéves egyetemi hallgatók voltak. Valamennyien beamter vagy egyéb „intelligens“ pályára készültek. Az imperiumváltás vagy ide űzte ki őket, vagy rákényszerítette a szabad pályára. Udvarhelyen két volt osztály-, illetve iskolatársammal találkoztam mindössze: egyiknek cukrászdája van, a másik temetkezési vállalkozó. Kolozsvárt maradt osztálytársaim között van mészáros, medikusnak készült; cukorkaárus, aki jogásznak indult; cérnaügynök, aki földbirtokos volt és tudományos ambíciói voltak; petróleumkereskedő, mi azt hittük, hogy művész lesz belőle. Valamennyi teljes értékű tagja a magyar kisebbségnek s eltemetett álmaira csak akkor gondol, ha Magyarországra került szerencsésebb osztálytársaival találkozik. De mi lesz azzal a rengeteg fiatal magyarral, aki nem így akar elhelyezkedni, hanem egyetemi végzettséggel apáinak aktualitást veszített életnyomába akar lépni? Ez az erdélyi magyar élet ránk meredő kérdéseinek leg-sötétebbike.

Az ERDÉLYI MAGYAR JÖVENDŐ falában a megingathatatlan téglákat a falu magyarsága jelenti. A városi magyarság jövője sokkal terhesebb és válságosabb. Valami szimbolikus jelentősége van épp ezért előttem annak a szeretetteljes találkozásnak, amellyel a falu és a város ifjú népe jön össze. Ez a találkozás nagy gazdagodást jelent a tanulni vágyó falusiak számára és ennek megfelelő arányban erősödést jelent a magyar kisebbség egyetemére nézve is. Bárha a falu népe megerősödhetnék annyira, hogy keblére tudja ölelni és be tudja állítani az élet hasznos folyamatába azokat a fiatal városi magyarokat, akiket a város nem fog tudni eltartani. Az erdélyi magyar intelligencia jövőjének az útja a falu felé vezet. Hála a gondviselésnek, hogy ezt a város ifjúsága sejtésszerűen már évekkel ezelőtt megérezte.